

a fejedelem alakja az igazságnak megfelelően, a lehető legrokonszenvesebb színben áll előttünk. A könyv többi fejezeteiből megismerjük Rákócziban az előrelátó politikust és balsorsát méltósággal viselő, híveinek minden gondját a maga vállaira vevő, puritán, istenfélő ember képmását. A könyv sorából a francia gondolkodású Pillias szemüvegén keresztül is Rákócziban csakis a magasabbrendű szellemi ember tiszteletreméltó képmása tűnik elé s ezért az igazságért őszinte köszönettel tartozunk neki.

A könyvhöz Szekfű Gyula írt bevezetést. Igen találóan jellemzi Pillias munkásságát, amikor megállapítja, hogy mindazok a követelmények, amelyek egy más nemzethez tartozó történelmi személy életének adatfelkutatásához és megírásához szükségesek, azaz az általános és részletes történeti, helyszíni ismeret, főleg pedig a szereplő személy és tárgy iránti lelkesedés és mélyeséges tisztelet, Pillias Emilben teljes mértékben megvannak. Hihetetlen alaposággal és odaadással dolgozik, tárgykörében teljesen otthonos.

Bár e sorokat kizárólag Pillias Rákóczi-munkásságának szántuk, nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy ő, aki jelenleg a párizsi Bibliothèque Nationale tisztviselője, az újabkori történet mezején is igen jelentős munkát végez. A zürichi nemzetközi történészkongresszuson 1938-ban tartott érdekes előadásán (État sommaire des Sources françaises de l'histoire de la IIIe République, 1870—1914) kívül tudjuk, hogy Gambettáról is írt értékes tanulmányokat. Legújabban pedig éppen ez évi nyári magyarországi tartózkodását akarta felhasználni arra, hogy az Országos Levéltárban felkutassa Kossuth Lajos francia leveleit, De Gerando Attila és Edgar-Quinet magyar vonatkozású francia levelezését. Munkája közben érte a mozgósítás és így ezt a magyar történeti szempontból is rendkívül jelentős munkásságát kénytelen volt félbeszakítani.

Szeretnők, ha ezeréves magyar történetünk külföldi vonatkozásainak minden országban lenne ilyen tudós, tárgyilagos és lelkes bűvára és feldolgozója mint ez a fiatal kutató, vagy Angliában Macartney. Akkor talán a nyugati országok jobban megismernék hazánk történetét és nem ítélnének rólunk csupán felületes vagy éppen ellenséges irányzatú külföldi történelmi munkák alapján, hiszen a Nyugat nem egyszer a román Jorga vagy a szlávbarát Denis műveiből meríti Magyarországra vonatkozó ismereteit.

MARKÓ ÁRPÁD

SZLOVÁK ÍRÓK

A MAGYAR SZELLEMI KÖZELEDÉSRŐL

A MAGYAR-SZLOVÁK kulturális közeledésnek már külön irodalma készül, s a két szomszédos nemzet kulturális egymásrataltságát mindennél jobban bizonyítja az a tény, hogy az utolsó években legalább tíz könyvfordítás látott mindkét részen napvilágot.

Ennek a cikknek a keretében nem is annyira a közeledés, a kapcsolatok sok éven át kijegecesedett megteremtésének kérdésével szeretnék foglalkozni, mint inkább azzal, hogy az elmúlt évek során maguk a szlovák írók hogyan látták a közeledést és milyen mértékben feleltek rá.

A húszas évek egyik feltétlenül legérdekesebb cikke volt a Národnie Noviny 1926 március 5-én megjelent vezércikke, amelyben a maga is kiváló szlovák költő, Ján Smrek „Magyar írók kapcsolatokat keresnek a szlovák

írókkal“ címen nagyjában visszapillantást nyújt a közeledés addigi eredményeire. Ebből a cikkből érdemes egyes részleteket szószerint kiragadni:

Míg a politika a maga útján halad, a maga útján halad az irodalom is. Ha a magyarokkal való együttélésünk történelmében megállapíthatjuk a liberalizmus valamelyes fellobbanásait, úgy az írói körök voltak azok, amelyekben egy kis liberalizmus is világitott. Elsősorban Ady, a költő, s annakidején Ady címére küldte Martin Rázus is a magyar költőkhöz szóló költői üzenetét... Ady Endre tehát olyan ember, akire nem kell szemrehányással gondolnunk. És beismerjük, hogy Ady szellemének örökségét a mai, Szlovákiában élő magyar íróknál is szívesen látnánk, hogy legalább a kultúrterületek tisztán maradjanak a gyűlöltségtől és legalább azok az emberek, akiknek életérzékük az intellektuális munka, emberi módon nézhessenek szembe egymással. A szlovák írók, ez meggyőződésünk, mindnyájan így gondolkodnak. És bár maguk soha nem kerestek szorosabb kapcsolatokat a szlovákiai magyar írók társadalmával — ami azzal magyarázható, hogy a régi uralom idején megszokták az ignorálást s alig volt mit keresniök a magyar íróknál —, mégsem viselkedtek rezerváltan, amikor az ösztönzés ezek részéről indult ki. A szlovákiai magyar írók igyekeztek is ezt megérteni és ma megállapíthatjuk, hogy sokan közülük oly szépen viselkedtek a szlovák irodalommal szemben, hogy az néha magunkat is kellemesen lepett meg. Sokan közülük megtanulván szlovákuul, lelkesen olvasták a szlovák könyveket, megismerkedtek az egész szlovák irodalommal és azt megismerve, respektálni is kezdték. Néhányan, különösen a fiatalok sorából, annyira tudták értékelni a modern szlovák irodalom termékeit, hogy csakhamar egyetlen jobb szlovák könyvet sem nélkülözhetek. Gyakran szinte meglepett bennünket, hogy mennyire tájékozottak minden jelentősebb szlovák tehetségről. Ez a jelenség annál szimpatikusabb volt, minél jobban gondoltunk arra, hogy irodalmunk azelőtt a magyar intelligencia számára teljesen ismeretlen végletet jelentett. Így történt, hogy amíg mi folyóiratainkban a magyar irodalomra alig szentelünk figyelmet, a magyar folyóiratok hasábjain elég gyakran találkozunk szlovák művek fordításával és a szlovák könyvekről szóló hosszú beszámolókkal. Azelőtt ilyesmiről szó sem volt. S ezek már olyan beszámolók, amelyek íróik tájékozottságáról tanúskodnak. Így tehát az a benyomásunk, hogy a szlovák irodalmat egészen altruisztikus módon propagálják a magyar olvasók között. Ezen kultúrérintkezések mérlegelésére ma tulajdonképpen magyar oldalról kaptunk indítványt. Azt gondoljuk, hogy ha a dologról írunk, egész Szlovákia érdekében tesszük.

Ugyanezen szám közli e sorok írójának cikkét „Közös utak“ címmel, amelyben pálcát tör a magyar-szlovák kultúrközeledés mellett, többek között így írva:

„Itt az ideje, hogy megismerjük egymást. A magyar a szlovák irodalmat, a szlovák a magyar irodalmat. Kivételes esetek már történtek, hogy szlovák folyóirat törődött a magyar irodalommal (pl. a Jókai-jubileum alkalmával stb.), de mindez kevés, s ily módon nehéz a teljes megértésig eljutni. Nem lehet kifogás a mai „politikai válság“ sem. A kultúrának nincs és nem is szabad a válságot ismernie. Végtevére is egymásra vagyunk utalva...”

Ez a nyílt levélváltás a nemzeti érzésű szlovákok lapjában nem keltett ugyan nagyobb visszhangot, de legalább szlovák irodalmi körökben felneszeitek rá és a közeledést nagyban elősegítette. Maga Ján Smrek egyike volt azoknak a szlovák íróknak, akik a magyar irodalommal a legszorosabb kapcsolatot tartották fenn, résztvett a prágai magyar főiskolások több kultúrestjén, ott volt egy sorban Móricz Zsigmonddal, s egy későbbi, magas színvonalú, egészen új arcú folyóiratában, az Elánban sokat foglalkozott magyar irodalmi kérdésekkel.

Amíg Ján Smrek már a huszas években a magyar-szlovák kultúrközeledést hirdette a sajtóban, addig Kracsméry István, a Matica főtájtára a legnagyobb szlovák kulturális egyesülettel háta mögött, minden úton-módon

azon volt, hogy fordítva: a szlovák irodalmat ismertesse meg a magyar olvasókkal. Már 1925-ben megjelent Pozsonyban pompás lírai antológiája, amelyben a saját fordításait nyújtotta a magyar közönségnek. Üde, tiszta magyarsággal és avatott költői tehetséggel mutatta be a klasszikus költőktől kezdve a népdalokon át az egykori szlovák költőkig az egész szlovák versirodalmat. Lelkes propagátora volt a szlovák irodalom terjesztésének. Már a huszas évek elejétől összekötetésben voltunk, sok klasszikus és modern szlovák író könyvét ajánlotta s 1924 karácsonyára nagy csomagot kaptam tőle, amelyben az általam megjelölt írók könyveit küldte ajándékba. Krčsméryvel közöltem, hogy a szlovák prózaírókat szeretném magyarul bemutatni, ő jelölte ki azokat az 1927-ben még élő írókat, akiket a szlovák szellem reprezentánsainak tartott. Mint írta: „... nagyon megörvendeztetett a hír, hogy a szlovák prózából antológiát akar kiadni“. Később Kukucsinnal hozott össze, akinek érdekes egyénisége itt is külön fejezetet érdemel.

Kukucsin (családi nevén Bencur Mátyás) Dalmácia egyik szigetének körorvosa volt. Az Árvából odaszakadt ember a dalmát tengerpartot annyira megszokta, hogy szinte második hazájának érezte. Az itthonhagyott hazával nem igen tartott fenn szoros érintkezést, szlovák diákkorából nem nagyon kedvelte a magyarokat. Magát az itthagytott szlovákságot sem szívelte, népéért élt, népéből merítette az ihletet és érdekes, hogy Csehszlovákia megalakulása után sem fogadta el a neki felkínált vármegyei tisztifőorvosi állást. Kukucsinnal Horvátországból leveleztünk. Már élete utolsó hónapjait élte, amikor Lipikből 1927 október 28-án kelt levelében igaz örömeinek adott kifejezést, hogy „Dom v stráni“ című regényét szeretném lefordítani. A saját hazájában is teljesen szerénynek és zárkózottnak ismert ember betegágyán árulta el kis barátnőjének, Viera Kriznaovicsovának, hogy élete utolsó napjaiban kapta élete egyik legtisztább örömét és elégtételét, nagy művét magyarra fordítják otthon. Levelezésünk folyamán egyetlen szóval sem tért ki politikára, minden érdekelt, ami a felvidéki magyar irodalommal történt, s megkért, hogy juttassam el hozzá akkor saját kiadásomban megjelent folyóiratomat is, hogy szűkebb hazájának magyarságát megismerhesse.

1927 őszén Krčsméry ajánlására kértem meg Kukucsinon kívül még kilenc szlovák író, hogy egy-egy novelláját és életrajzát küldje be készülő gyűjteményem számára. Tido J. Gáspár miniszteri osztálytanácsos, a szlovák írók egyesületének titkára, igaz örömmel fogadta a tervbevett antológia kiadását s a későbbi években is állandó támogatója volt a közeledésnek.

Így érkeztek sorra a kedvesnél-kedvesebb levelek, egyetlen szlovák író sem akadt, aki ne a legnagyobb készséggel állt volna a kultúrközeledés mellé. Legnehezebb volt az életrajzi adatokat feldolgozni, mert az írók nagyobb része — a hegyvidéki nép szerénységével — alig akart magáról írni.

Az antológia megjelenése után egyre-másra érkeztek a levelek. A szlovák írók bízni és hinni kezdtek a kulturális kapcsolatok teljes lehetőségében.

A harmincas évek elején vitéz Somogyváry Gyula vette tervbe, hogy a budapesti rádióban megszólaltatja a szlovák írókat, s ekkor újabb körlevéllel fordultunk a szlovák írókhoz. Érdekes, hogy a magyargyűlöletről közismert Benes-párti képviselőnek, Hrusovszky Igornak öccse, Hrusovszky Jankó volt az első, aki a budapesti rádió számára szívesen átengedte összes novelláit.

Külön ki kell emelnem J. C. Hronsky szerepét. A húszas évek elején falusi tanító, a harmincas években a Matica titkára, egyik legerősebb szlovák tehetség, aki az első évektől kezdve állandó érintkezést tartott fenn magyar írókkal, történelmi tárgyú elbeszéléseiben maga is sokszor egészen magyaros irányban dolgozott, s akit a magyar olvasóközönség is legjobban tudott élvezni. Mint magánember és mint hivatalos személyiség is egyik leglelkesebb híve a két nemzet közötti testvéri kultúrkapcsolatoknak.